

О.П.Стецьків

ПРО НОВІ ВИМОГИ ДО ПІДГОТОВКИ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ ВИЩОЇ КВАЛІФІКАЦІЇ

Світовий досвід підтверджує визначальне місце науки в розвитку суспільства. Суспільний поступ, як правило, досягається в тих країнах, в яких науці належить пріоритетне місце серед різних сфер людської діяльності. Тому важливим для кожної країни є створення відповідного наукового потенціалу, зокрема підготовка науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації, здатних бути генератором нових наукових ідей та рушійною силою їх впровадження в народне господарство. В свою чергу якісна підготовка наукових (докторів і кандидатів наук) та педагогічних (доцентів і професорів) працівників вищої кваліфікації в значній мірі залежить від нормального функціонування всіх ланок атестаційного процесу.

Питання підготовки кандидатів і докторів наук, доцентів і професорів стало актуальним у зв'язку зі зниженням якості дисертаційних робіт, вимогливості при захисті дисертацій, з лібералізацією процесу присвоєння вчених звань [2,5]. Щоб послабити вказані негативні тенденції останніх років, було запропоновано цілу низку [3,4,6—11] структурних, організаційних, нормативних змін в організації роботи атестаційних органів: Вищої атестаційної комісії (ВАК) України щодо присудження наукових ступенів кандидата і доктора наук та атестаційної колегії Міністерства освіти України стосовно присвоєння вчених звань доцента і професора.

В Українській академії друкарства підготовка кандидатів наук зараз здійснюється з дев'яти спеціальностей (див. таблицю), а докторів наук — з базової спеціальності 05.05.01 "Машини і процеси поліграфічного виробництва".

Згідно з Законом про освіту наукова діяльність — невід'ємна складова навчального процесу ВНЗ III—IV рівнів акредитації, а високий рівень розвитку науки — один з головних чинників забезпечення державних стандартів якості підготовки фахівців з вищою освітою та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації [1]. За останні роки

(1991—1996) науковці академії захистили 36 кандидатських і 8 докторських дисертацій, в основному зі спеціальності 05.05.01 "Машини і процеси поліграфічного виробництва", а також зі спеціальностей 05.13.07 "Автоматизація технологічних процесів", 08.06.01 "Економіка підприємства і організація виробництва", 05.03.01 "Процеси механічної обробки, верстати та інструменти" та інших.

Шифри і назви спеціальностей, з яких ведеться підготовка кандидатів наук в УАД

№	Шифр	Назва
1	05.05.01	Машини і процеси поліграфічного виробництва
2	01.05.02	Математичне моделювання та обчислювальні методи
3	02.00.03	Органічна хімія
4	05.03.01	Процеси механічної обробки, верстати та інструменти
5	05.13.07	Автоматизація технологічних процесів
6	07.00.08	Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство
7	08.06.01	Економіка підприємства і організація виробництва
8	17.00.06	Декоративне і прикладне мистецтво
9	22.00.04	Економічна соціологія

З 1998 року в академії розпочала роботу об'єднана спеціалізована рада по захисту кандидатських і докторських дисертацій зі спеціальності 05.05.01 "Машини і процеси поліграфічного виробництва". Захист дисертацій з інших спеціальностей здійснюється в спеціалізованих радах, які функціонують поза межами академії. За станом на 02.01.1998 р. в академії навчалось 89 магістрантів, аспірантів і докторантів, з яких 6 іноземці. Керівництво аспірантами та

консультації докторантів здійснюють кваліфіковані науковці (Е.Т.Лазаренко, О.М.Полюдов, Я.І.Чехман, М.М.Луцків, Р.І.Мервінський, В.В.Шибанов та інші), які мають значні досягнення в цій ділянці роботи. Слід зауважити, що посольства більше 70 країн світу проінформували ВАК України про визнання українських дипломів кандидатів наук еквівалентними дипломам доктора філософії з відповідних галузей наук [5].

Аналіз дисертаційних робіт, захищених в останні роки в Україні, виявив такі основні недоліки дисертаційного процесу [5]:

незавершеність та невисокий рівень дисертаційної роботи (відсутність наукової новизни, неповнота розкриття досліджуваної проблеми, невисвітлення положення дисертацій у публікаціях, низький теоретичний рівень праці, невідповідність теми дисертації спеціальності);

зниження рівня публікацій основних результатів дисертацій у фахових журналах і збірниках;

формальний характер захисту без глибокого аналізу дисертаційної роботи;

значне поширення практики захисту дисертацій у вигляді наукової доповіді;

включення положень і висновків кандидатських дисертацій здобувачів до результатів докторської дисертації;

винесення на захист дисертацій за результатами досліджень 15—20-річної давності.

Діюча тепер в Україні система присудження наукових ступенів передбачає триступеневий процес експертизи дисертацій: попереднього захисту в колективі, де виконувалась робота; захисту дисертації в спеціалізованій раді; і нарешті, розгляд кожної дисертації (кандидатських і докторських) експертними радами, Президією і Головною радою ВАКУ України. Ці три етапи тісно пов'язані між собою, їх завдання — забезпечення високої вимогливості до здобувачів наукових ступенів і якості дисертаційних робіт.

Нижче проінформую науковців академії про основні зміни щодо вимог до дисертаційних робіт, порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань. Згідно з новими директивними документами:

припинено прийняття до захисту дисертацій у формі наукової доповіді;

передбачено можливість захисту докторських дисертацій із суспільних наук лише при наявності авторської монографії здобувача обсягом не менше 8 друкованих аркушів, опублікованої за рецензіями двох докторів наук з відповідної спеціальності та рекомендацією вченої ради академічного чи науково-дослідного інституту або ВНЗ; дисертацій з природничих і технічних наук — при наявності авторської монографії або не менше 15 публікацій основного змісту роботи у наукових фахових виданнях України, які на момент прийняття дисертації до захисту вийшли з друку, причому не менше п'яти з них — без співавторів. За висновком спеціалізованої вченої ради при прийнятті дисертації до захисту до цієї мінімальної кількості робіт замість трьох статей можуть бути долучені три авторські свідоцтва на винахід або патенти. Тираж монографії повинен бути не меншим 300 примірників, обов'язковим є наявність міжнародного стандартного номера ISBN, виданого Міністерством інформації України;

спеціалізовані вчені ради можуть приймати до захисту дисертації на здобуття ступеня кандидата наук лише при наявності трьох публікацій основного змісту роботи у наукових фахових виданнях, які на момент прийняття дисертації до захисту вийшли друком, причому за висновком спеціалізованої вченої ради при прийнятті дисертації до захисту до цієї мінімальної кількості замість однієї статті може бути долучене одне авторське свідоцтво на винахід або патент;

встановлено, що обсяг дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук становить не менше 250—300 машинописних сторінок у галузі природничих та технічних наук і не менше 350—400 машинописних сторінок у галузі гуманітарних та суспільних наук. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата наук є науковою працею обсягом 100—150 (для суспільних і гуманітарних наук — 140—180) машинописних сторінок;

є значні зміни до правил оформлення дисертації, її структури та змісту [4];

перелік провідних установ затверджує ВАК України. Провідними організаціями можуть бути лише наукові установи або ВНЗ. Відзиви організацій з оцінкою рівня

впровадження результатів і розробок здобувачів повинні бути підписані докторами наук;

запроваджено практику друкування в бюлетені ВАКу або газеті "Освіта України" оголошень про захист дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата і доктора наук;

затверджено перелік наукових фахових видань, де повинні публікуватись основні результати дисертаційних робіт, та перелік установ, до яких обов'язково потрібно надсилати наукові видання з опублікованими результатами;

дисертант повинен додатково підготувати електронний варіант автореферату на дискеті діаметром 3,5 дюйма у вигляді текстового файлу ASCII (кодова сторінка 866);

докторська дисертація може бути подана до захисту за однією або двома спеціальностями, кандидатська — лише за однією спеціальністю;

у випадку, коли докторська дисертація виконана за спеціальністю, яка не збігається з профілем вищої освіти здобувача, то здобувач повинен скласти додатковий іспит за спеціальністю поданої дисертації;

тези доповідей можна включати в список опублікованих праць здобувача в авторефераті, коли вони служать встановленню пріоритету або коли їх зміст не викладений в інших публікаціях;

рішення спеціалізованої вченої ради про присудження наукового ступеня приймається таємним голосуванням за участю в роботі щонайменше 2/3 її складу і вважається позитивним, якщо за нього проголосувало щонайменше 3/4 членів ради, які брали участь у голосуванні;

вчене звання професора присвоюється докторам наук, які мають вчене звання доцента, стаж педагогічної роботи не менше п'яти років (з них не менше календарного року на посаді професора), не менше десяти праць, опублікованих після захисту докторської дисертації, і підготували не менше п'яти кандидатів наук;

як виняток вчене звання професора може бути присвоєне кандидатам наук, які мають вчене звання доцента, є одноосібними авторами підручника (навчального посібника) або співавторами не менше трьох підручників (навчальних посібників), а також мають стаж педагогічної

роботи не менше десяти років, значні навчально-методичні або наукові праці (не менше 25), підготували не менше п'яти кандидатів наук;

вчене звання доцента присвоюється кандидатам наук, які успішно працюють на посаді доцента протягом навчального року, мають стаж педагогічної роботи у ВНЗ не менше трьох років і п'яти наукових праць, опублікованих у провідних фахових наукових виданнях після захисту дисертації;

рішення вченої ради про присвоєння вченого звання приймається таємним голосуванням за участю в роботі щонайменше 2/3 її складу і вважається позитивним, якщо за нього проголосувало щонайменше 3/4 членів ради, які брали участь в голосуванні.

1. Закон України про освіту. Газета "Освіта", 21 серпня 1996 р. 2. Кучма Л.Д. Країна без науки — країна без майбутнього: Матеріали Всеукраїнської наради з проблем розвитку науки (15 лютого 1996 року). К., 1996, С.3—18. 3. Наказ ВАК України від 13 березня 1997 р. №86 "Про затвердження Переліку спеціальностей наукових працівників" // Бюлетень ВАК України. 1997. №1. С.37. 4. Наказ ВАК України від 21 березня 1997 р. №121 "Про запровадження переліків та форм документів, що використовуються при атестації наукових та науково-педагогічних працівників" // Бюлетень ВАК України. 1997. №2. С.2—3. 5. Панчук М.І. Пять років національної системи атестації наукових і науково-педагогічних кадрів: здобутки і перспективи // Бюлетень ВАК України. 1997. №1. С. 6—25. 6. Постанова Президії ВАК України від 16 січня 1997 р. №3/1 "Про запровадження практики друкування в "Бюлетені ВАК України" оголошень про захист дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук" // Бюлетень ВАК України. 1997. №1. С. 62. 7. Постанова Президії ВАК України від 17 квітня 1997 р. №1/4 "Про мінімальну кількість та обсяг публікацій основного змісту дисертацій на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук" // Бюлетень ВАК України. 1997. №1. С. 63. 8. Постанова Президії ВАК України від 22 травня 1997 р. №1а/5 "Про затвердження переліків наукових видань, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт" // Бюлетень ВАК України. 1997. №2. С.71. 9. Постанова Президії ВАК України від 22 травня 1997 р. №1а/5 "Про затвердження переліків установ, до яких обов'язково повинні надсилатися наукові монографії, в яких опубліковані основні результати дисертаційних робіт" // Бюлетень ВАК України. 1997. №2. С.90. 10. Постанова Президії ВАК України від 22 травня 1997 р. №1б/5 "Про затвердження переліків установ, до яких обов'язково повинні надсилатися наукові видання, де можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт" // Бюлетень ВАК України. 1997. №2. С.89. 11. Постанова Кабінету Міністрів України від 28 червня 1997 р. №644 "Про затвердження Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань" // Бюлетень ВАК України. 1997. №3. С. 2.

Стаття надійшла до редакції 11.07.97